

Geneviève van Helden

A never ending story

schotten
tekeningen
een muur van

vrouwen
publiek
mannen

Uit het publiek komt één persoon naar voren, naar de muur, wijst wat aan op een tekening, keert de muur dan de rug toe, verdwijnt weer in het publiek.

en wacht.

Dit ritueel herhaalt zich bijna zestig maal en duurt uren. Eén onderscheid. Op momenten komt iemand uit dit publiek. En blijft bij de muur. Er volgen nog enkelen. Ze spreken voornamelijk met elkaar over wat zij zien. Begeleiding.

Zelf een muur van mensen vormend. Telkens.

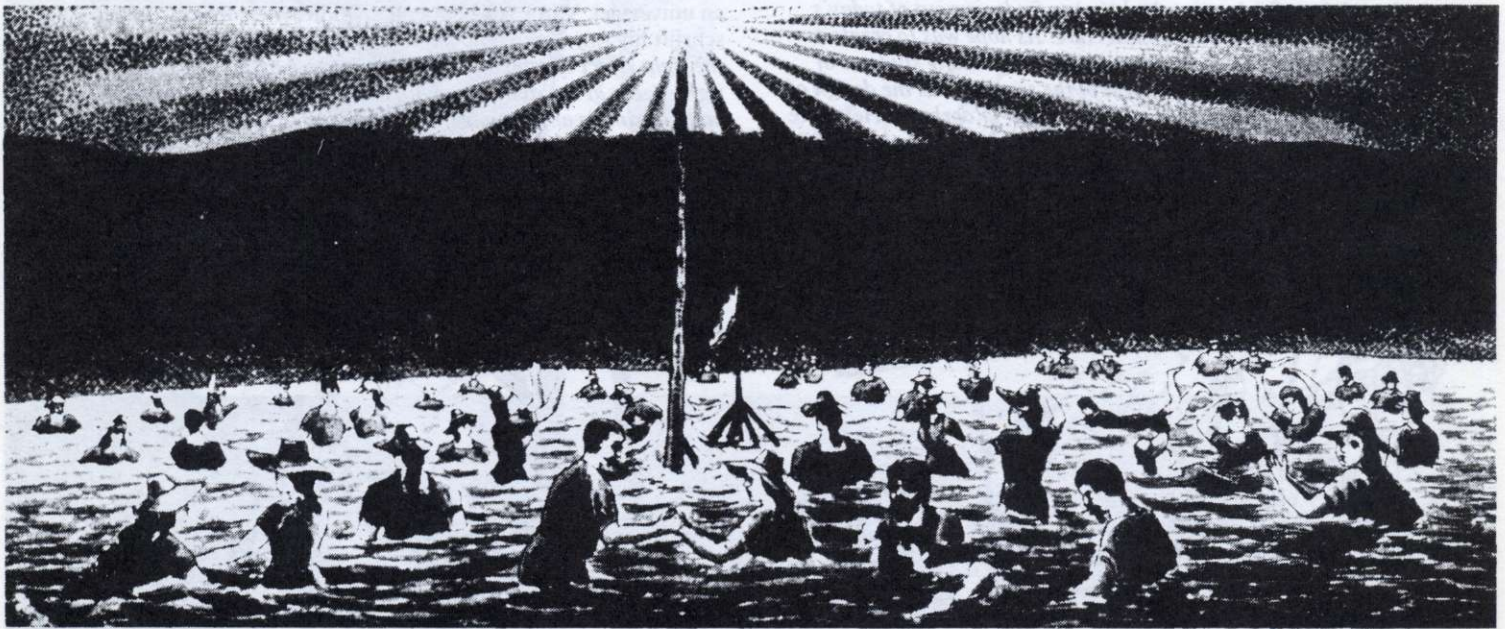
De blijvers verschillen minder van elkaar dan van het overige publiek. Ze zijn ouder. Maar er zijn meer verschillen. Hun collectieve gedrag tegenover het individuele; de dialoog tegenover de monoloog.

Dialoog in een wand.

Diagram van een situatie: verwarring.

Deze perceptie geeft een onderwijssituatie aan, het International Design Seminar¹. Een planpresentatie, waarin een probleem van de deelnemer(ster)s op fysiologische wijze wordt weergegeven. Het probleem van gebrek aan communicatie tussen studenten onderling als wel met mentoren. Daarnaast, de geringe potentie van de deelnemer(ster)s letterlijk te staan voor hun eigen werk, anders dan tegenover een muur van begeleiding, van hiërarchie. Het diagram geeft het zichtbare gebrek aan communicatie weer en symboliseert zo de onderdrukte onvrede.

Te eenvoudig ware het, organisatie of personen hiervoor verantwoordelijk te stellen. En wel omdat dit probleem niet enkel wordt gesignaleerd in het gewone projectonderwijs aan de TH, maar ook op de internationale INDESEM '85. De hypothese is dat het bij deze onvrede gaat om een achterliggend probleem: de crisis van de architectuur. De verwarring die Couperus beschrijft in zijn Babel: 'Zeg mij, heilige Vader, waar kan ik werken, waar kan ik bouwen.' De band die d t evenement echter bindt is te vinden in de taal. De taal en het begrip dat ze met zich meevoeren wil: RIGHT-SIZE

Electrisch baden op Coney Island-New York, ± 1920 (Delirious New York, R. Koolhaas), een rij felle electrische toortsen geplaatst op regelmatige afstanden langs het strand om een tweede, synthetische dagperiode te scheppen – zij verdubbelden de capaciteit van het strand zodat de zee volgens een ploegensysteem kon worden genoten. Weldra wordt de nachtdienst aantrekkelijker dan de dagperiode.

Waarom deze internationale week?

Vakgroep 13 (architectuurbeschouwing: Theorie en praktijk) had tot juni 1984 een buitengewoon hoogleraar in dienst, die op dat moment met pensioen ging. Aldo van Eyck, internationaal bekend architect en polemicus. De vakgroep, onder leiding van Herman Hertzberger wilde deze éminence grise en tegelijkertijd enfant terrible een waardig afscheid ten geschenke geven. Het cadeau werd verpakt in een opdracht aan Van Eyck: Het geven van een ontwerpopgave aan een internationale groep studenten. Het cadeautje zelf was een vijf dagen durend ontwerpseminaar met internationale begeleiding. De begeleiding werd op affiniteit en waardering van Van Eyck en

Hertzberger gekozen: Mario Botta, Jacques Choisy en George Descombes (allen uit Zwitserland), Sjirk Haaksma en Lucien Lafour uit Nederland, Peter Pragnell (Canada) en Julyan Wickham (Great Britain). Allen architecten van het mannelijk geslacht. Aangezochte universiteiten werden op gelijklopende criteria geselecteerd: Deelname van de universiteit van Antwerpen, Barcelona, Genève, Genua, Lausanne, Massachusetts, Oslo, Dundee, Toronto en San Francisco. Kingston (Londen) reageerde op geruchten en werd tevens toegelaten. Gedurende de week werd echter duidelijk dat studenten van deze meer grafisch gerichte school ook een andere discussietechniek genieten. D.w.z., als enige school een training kende in discussiëren. De

meeste studenten werden na selectie door hun school uitgezonden, terwijl enkelen op eigen initiatief kwamen. Entree: f 150,—. De TH financierde een deel van de gemaakte onkosten (f 20.000,—) en subsidieerde daarmee de Nederlandse studenten. Bovendien werden deze deelnemer(st)en gefêteerd op een aantal studiepunten. Buitenlandse studenten verbleven kosteloos bij hun Nederlandse collegae. Er namen uiteindelijk ± zestig studenten deel, terwijl er een veel grotere interesse was. (Voorbeeld: M.I.T. kende 54 aanmeldingen tot deelname.) De samenstelling was half Nederlands, half buitenlands; voor de helft mannelijk, voor de helft vrouwelijk. Aldo van Eyck pleitte² voor een zo groot mogelijke vrouwelijke deelname. Dat quantum geen maat voor gelijkwaardigheid betekent, ervoer het mannelijk deel pijnlijk bewust gedurende deze week. De roep om vrouwelijke (sic transit gloria mundi!) begeleiding ontstond spontaan uit de behoefte aan aandacht.

Studenten werden om administratieve redenen in groepen van ± 12 personen geplaatst (deze indeling zou later als onbevredigend worden ervaren), onder leiding van één van de gastdocenten. Botta, Van Eyck en Hertzberger zouden meer algemeen de studenten benaderen. De aanwezigheid van de buitenlandse architecten werd niet geprivatiseerd door de INDESEM '85 deelnemer(st)en, maar stond middels dagelijkse lezingen ten dienste van heel Bouwkunde. Als kaarsje op de taart opende ex-studenten van Van Eyck halverwege de week een tentoonstelling met hun afstudeerwerk.

De organisatie mag voortreffelijk worden genoemd en stoelt voor een groot deel op de bezielende, vrijwillige medewerking van studenten en niet-wetenschappelijk personeel, vooraf, tijdens en na de feitelijke ontwerpweek. In juni 1985 is een documentatie van alle individuele plannen uitgekomen bij Bosman, gedeeltelijk gefinancierd door vakgroep 13 en de Stielosstichting onder de titel 'Right-size or right-Size'³.

Kosten noch moeite van alle betrokkenen zijn gespaard om met succes een prettige herinnering te kweken bij de gefêteerde en betrokkenen. De profilering naar de studenten toe verschilt in deze echter van haar voorgangster en naamgeefster: INDESEM '67. Toen georganiseerd door Stielos met doel '(...) to find ways out of today's nondescript urban development architecture. Its hope was to create an exchange of information, ideas and understanding among students of architecture all over the world. Subject of the seminar was the design of an urban area for one of the recent plans in Delft' (Voorhof)³. Het op te lossen probleem was 1) gebaseerd op een maatschappelijke werkelijkheid: een lijst met klachten van de bewoner(st)en uit de wijk, en 2) gedefiniëerd in Bouwkunde-termen. Carel Weeber in de introductie: 'The problem of the aesthetics of the final in time of change'. Met andere woorden, het faseerbare leefklimaat van een 'gerealiseerde bebouwing' tot een 'volgroeide bebouwing'. Een tijdgebonden probleemstelling anno 1967, voor het vak stedenbouw en architectuur, binnen een bestaande context. Toen.

De opdracht van Van Eyck lijkt hiermee contrair. Het thema van de eeuwigdurende maatverhouding: RIGHT-SIZE. Geënt op een fictieve plek, te situeren in een willekeurig land van herkomst. Het land van herkomst van de student.

De opdracht hield in, het ontwerpen van een wegrestaurant voor een klein aantal vrachtwagenchauffeurs, annex een woning voor de drijverster van dit restaurant. Het grote ontwerpprobleem was de wisseling van maat 'from huge truck to tiny cup'. Het programma als gegeven bestond grotendeels uit een gedetailleerde sfeerschets, met een personificatie van de arbeid, 'tall hard working man, she's really something, he's okay too', etc.

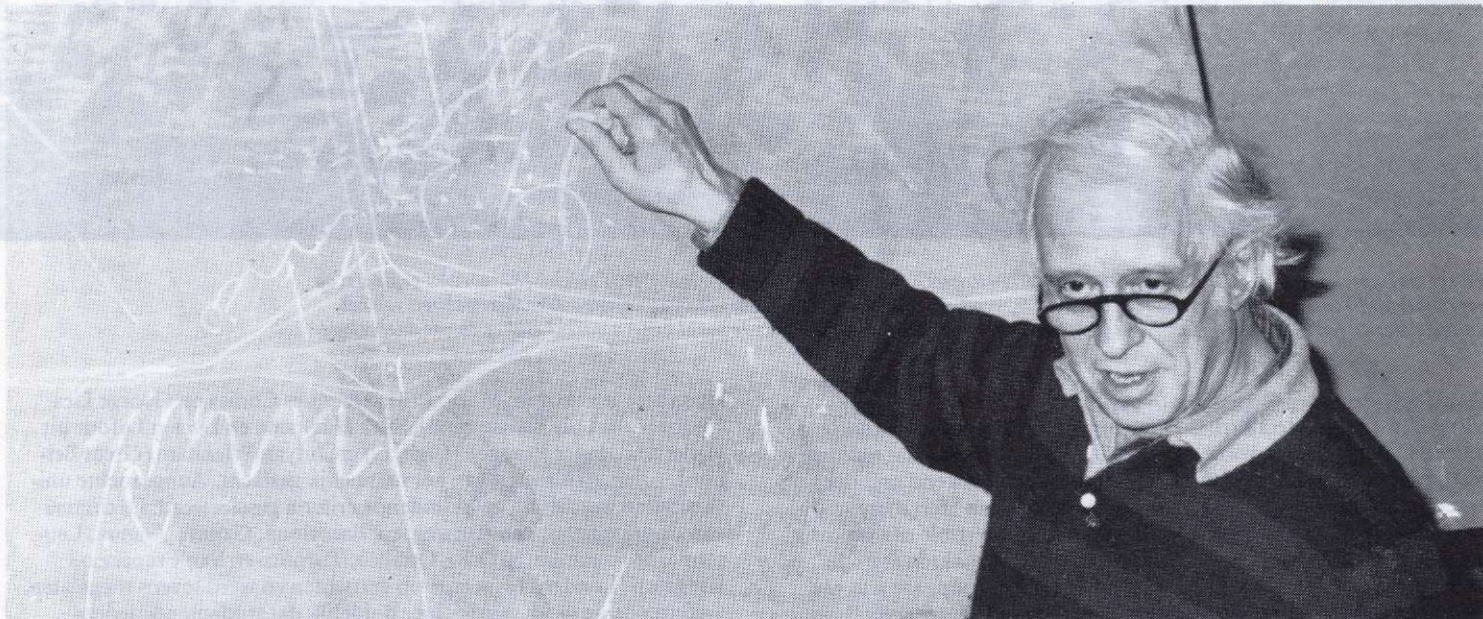
De omgeving, als gesteld artificieel: Een highway tussen twee extreem ver uit elkaar gelegen steden zonder tussenbebouwing. Een onderdoorgang van een local road, door een bos dat een snijlijn van 45° met de highway maakt, langs of op (naar keuze) een twee meter hoge dijk. Links van de dijk een prachtig uitzicht (naar landskenmerk, keuze) op het noorden; rechts de plaats van het te situeren gebouwtje. Genius loci tussen de omhullende armen van dijk en bosrand.

De eerste onduidelijkheden deden zich bij de studenten voor tengevolge van een gebrek aan herkenning in zowel omgeving (een bijna cinematografische voorstelling van de werkelijkheid⁴, als in de sfeer van gebruik van het restaurant: Het zoontje van het stel blijkt de namen van de vaste klanten te kennen.

Associaties met wegrestaurants waren veelvuldig. Zij ondermijnden, anoniem en grootschalig, de intentie van Van Eyck RIGHT-SIZE te produceren. Slechts drie studenten uit Amerika ontwierpen in het geheel géén nieuw gebouwtje, omdat het, zoals geformuleerd in de opdracht, reeds zou bestaan.

1962

De opdracht zelf, zowel als het begrip RIGHT-SIZE, waren niet nieuw voor deze INDESEM '85 – Aldo van Eyck is hierin zichzelf trouw. Architectuur kent voor hem geen plaats en tijd. De verschijnselen waarover hij spreekt zijn dat als zodanig ook niet. Ze zijn alom en universeel. Van Eyck benoemt en indiceert ze 'enkel'. In 1962 schrijft hij '(...) There is no question of right-size (by right-size I mean the right effect of size) and hence no question of 'human scale'. What has right-size is at the same time both large and small, few and many, near and far, simple and complex, open and closed; will furthermore always be both part and whole and embrace both unity and diversity (...). Right size will flower as soon as the mild years of reciprocity start working in the climate of relativity; in the landscape of old town phenomena.' Dat hij RIGHT-SIZE nu als nieuw wil benadrukken heeft te maken met zijn polemieken jegens hen die het begrip en de intentie erachter (zijns inziens) niet (willen) kennen. 'It's a new word. New word. If you ask the other Aldo⁶ he doesn't know the meaning of this word!' Hier wordt op voor architecten bekende wijze gebruik gemaakt van het

Situatieschets door Aldo van Eyck.

medium taal: Een woord een architectonisch begrip met een ideologische betekenis willen en kunnen geven. De definitie die Aldo van Eyck zelf voor een goed gebouw heeft, luidt: 'A good building hasn't got what it doesn't need and needn't got what it hasn't got.'

De verwarring

Een ander probleem, dat zich gedurende de week voordeed, was de ontevredenheid van de studenten over het hoe en waarom van het internationale groepsontwerpen van INDESEM '85. Uit de organisatie ervan mag naar voren zijn gekomen dat studenten van secundair belang waren op dit stille afscheidsfeestje. Hun gevoel van verlatenheid, het sluimerend besef kanonnenvlees te zijn, is daarvoor wellicht één verklaring. Maar maakt dit deze instuif daarom slechter dan haar voorganger, of is het mogelijk hier een boodschap voor een eventuele volgende keer uit te destilleren?

Mijns inziens niet.

Niet in die zin. Juist omdat het hier een (selektief) internationaal gezelschap betreft, lijkt de onduidelijkheid een algemeen probleem binen de architectuur. Dat wellicht raakt aan haar voorwaarden van ontstaan.

Ik verwijs naar de opening van dit stuk. De aldaar beschreven situatie was het product van een internationaal gezelschap dat gedurende vijf dagen en nachten had gewerkt aan een ontwerp. De conclusie daaruit is het afzijdige, individuele gedrag van de student letterlijk tegenover een formatie van begeleiding. Nagenoeg zonder interactie. Een diagram van een ontoereikend samenwerkingsverband/discussieniveau, met name van de studenten onderling als wel van de begeleiding aan de studenten.

Ligt dit aan de studenten zelf? De voorafgaande ontwikkelingen in oenschouw genomen: Ja.

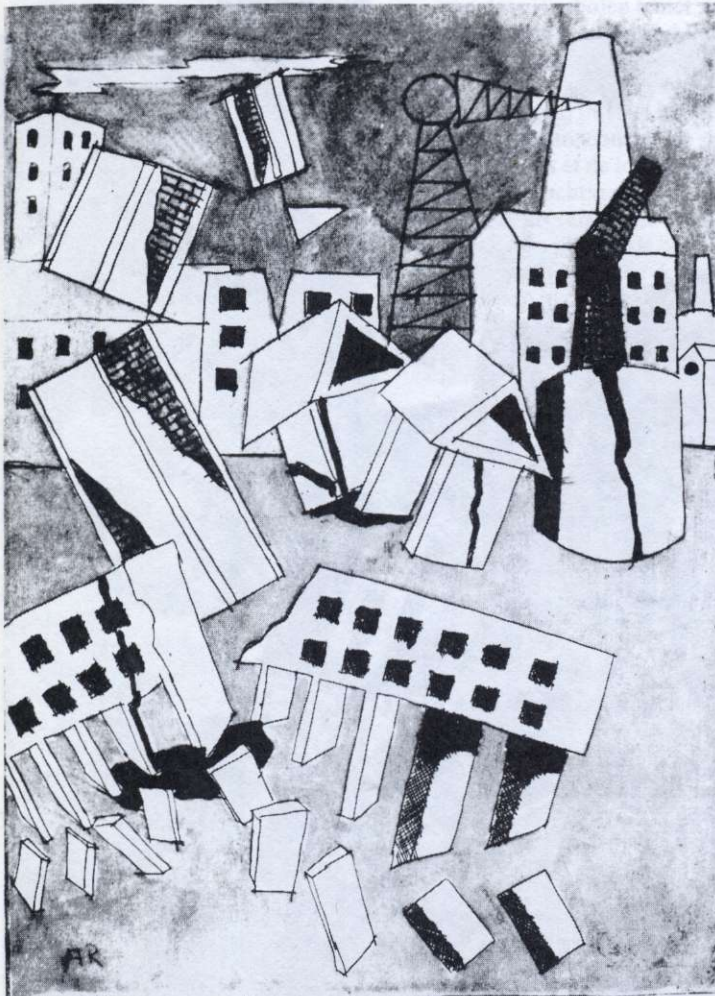
'Babel bestaat niet. De droom van Babel is het visioen van de verbeelding die aan alle Bouwmeesters eigen is...'

Betreft het de architectuur zelf: Een probleem van crisis? Een aantal studenten bouwde een muur in het ontwerplokaal. Zij hadden hiervoor geen enkele zin dan zin. Het effect van de muur echter was een brutale belemmering van bereikbaarheid en zicht. De volgende dag bleek reeds een drietal verklaringen van praktische aard de ronde te doen over dit plotselinge verschijnsel. De muur werd daarna op de meest cruciale punten afgebroken en het leven ging verder. Snelle conclusie uit dit voorval is dat een (bezwaarlijke) situatie wordt geaccepteerd, zolang een verklaring/oordeel is te geven. Zo'n verklaring ligt dan op het niveau van de interpretatie en niet op het niveau van causaliteit.

Waarom is het niet mogelijk een universeel begrip als bijvoorbeeld RIGHT-SIZE te omschrijven (op het seminaar werd niet verwezen naar het document van 1962), maar het wel als een beoordelingsnorm te laten gelden? Volgens Van Eyck (en Hertzberger) waren slechts weinigen erin geslaagd aan de opdracht te beantwoorden. Waar individualiteit van een ontwerp op deze wijze – zonder dialoog – de ontwerperster toch vaker deed geloven wel voldaan te hebben aan dit subjectieve niet-controleerbare begrip. Ook nu weer een diagram: Een diagram van interpretatie.

In analogie geloof ik dus ook dat het onderdrukte gevoel van ontevredenheid bij de studenten niet gelegen is in aanwijsbare oorzaken als voorheen beschreven, maar veeleer in de discipline zelf. Wittgenstein: 'Architectuur vereeuwigd en verheerlijkt iets. Daarom kan er geen architectuur zijn waar niets te verheerlijken valt' (?) Derhalve geeft het verslag van de INDESEM '85: 'Right-size or right-Size' 'de meest individuele expressie van de meest individuele emotie' weer. Architectuur homo sum.

Aldo Rossi, *L'Architecture Assassinée*, met de hand gekleurde ets als geschenk voor Manfredo Tafuri, 1975.

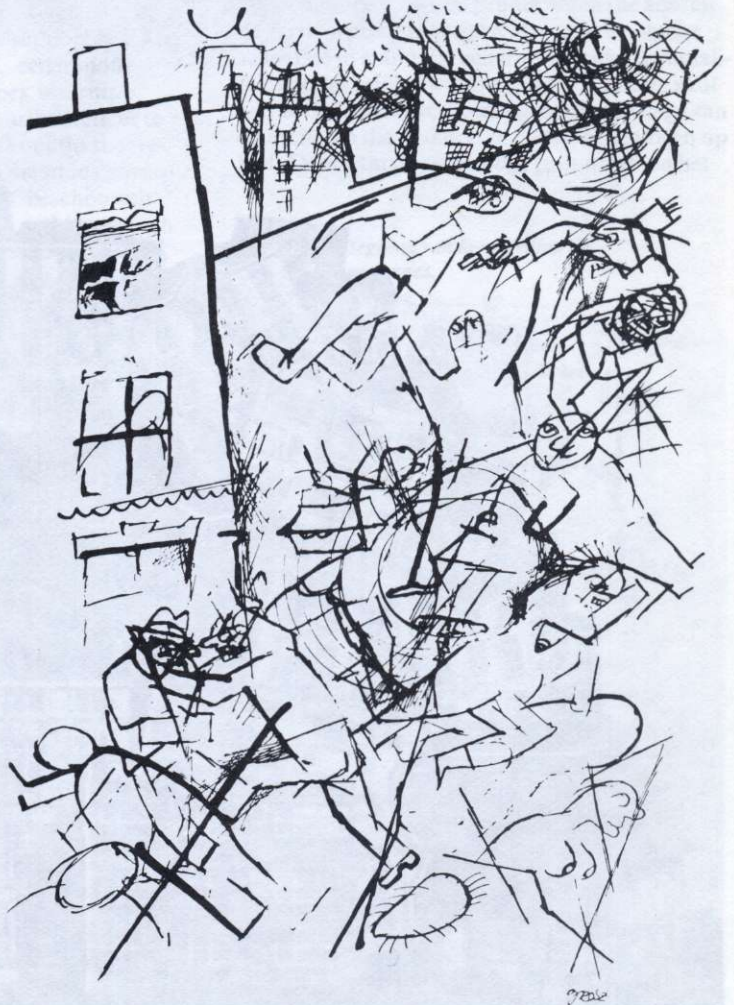

L'architecture assassinée -

Aldo Rossi

A Manfredo Tafuri

George Grosz, *Geweld in de stad*, 1916.

Halverwege de week werd de verwarring en onvrede over het gebrekkige educatieve effect van de internationale week besproken in een studentenvergadering. De begeleiding werd tevens verzocht aanwezig te zijn, maar vond dit niet nodig.

'Bouw Babel niet op, dat wij alleen mogen bouwen (...) Laat af, laat af! Wij zijn de Opperbouwmeesters van Babel.'

Met behulp van thema's over het te maken ontwerp, zou een hergroepering van de – administratieve – groepen tot stand komen. Opdat een samenspraak kón plaatshebben op basis van een gemeenschappelijke noemer. Het formeren van de groepen bleek nauwelijks te werken.

'Zij verstonden hem niet en richtten eensklaps het woord tot elkaar nu, vragende, zoekende en twistende plotseling. Zij verstonden elkander ook niet.'

'Waarom ga je allen op deze tree? vroeg Cyrus Een lach weerklonk: één van de vrouwen verstond hem. Zij groette hem nu, met de hand even tikkende hart en hoofd en zeide lachend: – Ik heb je gevonden broeder.' Wat meen je vroeg hij heel trots. Zij zag dat hij Babel niet kende en lachte luid.'

De genoteerde thema's werden luttele seconden voor aanvang van de presentatie, de laatste dag, vervangen door de oude administratieve groepen. Met het treurige gevolg als beschreven: Iedere student vertelt met veel verve zijn of haar specifieke organisatie van het plan. Zonder aanwijsbare aanknopingspunten voor een discussie.

Waren wij te egoïstisch om ten overstaan van een internationaal publiek niet enkel ons eigen eitje te laten zien? Waren wij te weinig gemotiveerd om naar de door ons geformuleerde wensen over architectuurbeschouwing te handelen? Of gold dit gedrag de hoop (einde-lijk) aandacht van begeleiding te krijgen?

De suggestie mag zijn ontstaan dat het in dit stuk om de beschrijving

van een mislukking gaat, of een negatieve kritiek op een emotioneel proces: De kritiek is echter negatief in de zin van niet oplossend. Het geschetste probleem betreft de meerstromigheid (met de dientengevolge verwarring) waarbij de ideologische overkoepeling ervan door de taal (i.c. RIGHT-SIZE) de 'band' vormt.

Conclusies en aanbevelingen voor een volgende keer wil ik dus niet geven. Ze zouden van praktische aard zijn en zijn door ieder als zodanig uit het voorgaande te destilleren. Maar ze zouden niet raken aan het eigenlijke probleem

'Ik zou willen werken aan Babel. Ik zou willen bouwen aan Babel.'

Met welk recht?

Cyrus, verbaasd, zag de Bouwmeester aan.

'Ik zou willen werken aan Babel. Ik zou willen bouwen aan Babel.'

Met welk recht?

Cyrus, verbaasd, zag de Bouwmeester aan.

1. International Design Seminar, 21-25 januari 1985, gehouden op de Technische Hogeschool te Delft (ook in 1964 en 1967).
2. Aldo van Eyck vertelt in een interview met de Delftse Courant (19-1-1985) t.g.v. zijn pensionering, dat de balans tussen het aantal mannen en vrouwen bijzonder scheef ligt op de Technische Hogeschool. Hij betreurt dit feit gezien de capaciteiten van vrouwen.
3. Verslag INDESEM '67.
4. Psycho; Paris, Texas; The postman always rings twice; etc.
5. Aldo van Eyck, Forum 3-1962, pag. 81-82. Hubertushuis 482, pag. 43.
6. Aldo Rossi. Aldo van Eyck personificeert in hem zijn afgrijzen met huidige stromingen (postmodernisme, rationalisme, etc.); zie hiervoor Forum 3-1980/1981; AD New Supplement 7, 1981.

René Magritte, *La poitrine*, 1960.

